

SLOVENSKÁ KOMISIA CHEMICKEJ OLYMPIÁDY

CHEMICKÁ OLYMPIÁDA

53. ročník, školský rok 2016/2017

Kategória B

Krajské kolo

RIEŠENIE A HODNOTENIE

TEORETICKÝCH A PRAKTICKÝCH ÚLOH

RIEŠENIE A HODNOTENIE ÚLOH ZO VŠEOBECNEJ A ANORGANICKEJ CHÉMIE

Chemická olympiáda – kategória B – 53. ročník – školský rok 2016/2017

Krajské kolo

Juraj Bujdák

Maximálne 40 bodov (b)

Riešenie úlohy 1 (15 b)

- 1 b   **a.** Plyny: BF_3 , BCl_3
Kvapalina: BBr_3
Tuhá látka: BI_3
- 1 b   **b.** 120° , sp^2
- 2 b   **c.** Čiastková π väzba môže vznikať čiastočným prekryvom voľného elektrónového páru z atómu halogénu s prázdny p orbitálom atómu bóru.
- 2 b   **d.** BI_3 - kladná tvorná entalpia a najnižšia energia väzby. (Tepelný rozklad BI_3 sa používa na prípravu čistého bóru, pozri úlohu v minulom kole.)
- 3 b   **e.** Po izolovaní jedného z podvojných halogenidov prebehne rýchla reakcia za vzniku všetkých štyroch zlúčenín s pomerom zodpovedajúcim rovnovážnemu stavu.
- 2 b   **f.** Väzbovosť sa mení z 3 na 4. Hybridizácia sa mení z sp^2 na sp^3 . Geometria sa mení z trojuholníkovej na tetraedrickú.
- 2 b   **g.** $\text{CH}_3\text{OH} \cdot \text{BCl}_3 \rightarrow \text{CH}_3\text{OBCl}_2 + \text{HCl}$
- 2 b   **h.** $(\text{CH}_3\text{O})_3\text{B}$

Riešenie úlohy 2 (14 b)

- 12 b   **a.** Pred reakciou pre látkové množstvá reaktantov $n^0(\text{BX}_3)$ a $n^0(\text{BY}_3)$ platilo:
 $n^0(\text{BX}_3) = n^0(\text{BY}_3)$
Po reakcii (látkové množstvá sú označené n') zreagovalo 30 % BX_3 , preto zostalo 70 % pôvodného množstva tejto zlúčeniny:
 $n'(\text{BX}_3) = 0,7 n^0(\text{BX}_3)$
Zreagovaním 30 % BX_3 muselo zreagovať aj 30 % pôvodného množstva BY_3 , vzhľadom na stechiometriu reakcie a skutočnosť, že koncentrácie reaktantov boli rovnaké. V zmesi po reakcii zostalo 70 % pôvodného množstva BY_3 , čo zodpovedá 70 % pôvodného množstva BX_3 .

$$n'(BY_3) = 0,7 \quad n^0(BY_3) = 0,7 \quad n^0(BX_3)$$

Zo zadania vyplýva, že 30 % reaktantu sa premenilo na produkty:

$$n'(BX_2Y) = 0,3 \quad n^0(BX_3)$$

Rovnaké množstvo muselo vzniknúť aj v prípade druhého produktu:

$$n'(BXY_2) = 0,3 \quad n^0(BX_3)$$

Pre rovnovážnu konštantu platí:

$$K = (c'(BX_2Y) \cdot c'(BXY_2)) / (c'(BX_3) \cdot c'(BY_3))$$

c' vyjadrujú koncentrácie reaktantov a produktov.

Vzhľadom na stechiometriu možno vzťah vyjadriť pomocou látkových množstiev reaktantov a produktov (vynásobením každej koncentrácie objemom sústavy):

$$K = (n'(BX_2Y) \cdot n'(BXY_2)) / (n'(BX_3) \cdot n'(BY_3))$$

$$K = (0,3^2 \cdot (n^0(BX_3))^2) / (0,7^2 \cdot (n^0(BX_3))^2) = 0,183$$

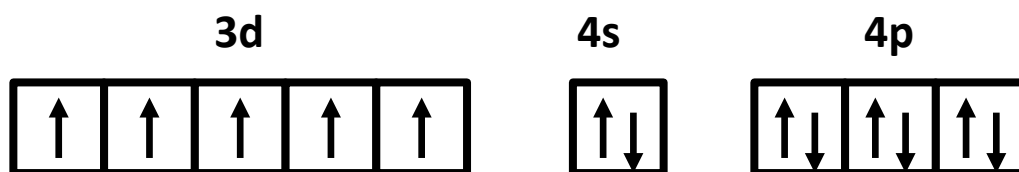
Rovnovážna konštant reakcie má hodnotu 0,183.

- 2 b   **b.** Tlak sa počas reakcie nemenil, pretože látkové množstvo vznikajúcich plyných produktov bolo rovnaké ako látkové množstvo zanikajúcich plyných východiskových látok.

Riešenie úlohy 3   (11 b)

- 2 b   **a.** Fluór je najelektronegatívnejší prvok a preto má najlepšie vlastnosti stabilizovať kobalt vo vyššom oxidačnom čísle +III.
- 1 b   **b.** CoF_3 má silné oxidačné vlastnosti.
- 1 b   **c.** Oxidačné číslo kobaltu CoF_4 je IV: $\text{Co}^{\text{IV}}\text{F}_4$
- 4 b   **d.** Co (prvok) $[\text{Ar}] 3d^7 4s^2$
                          Co v CoF_2 $[\text{Ar}] 3d^7$
                          Co v CoF_3 $[\text{Ar}] 3d^6$
                          Co v CoF_4 $[\text{Ar}] 3d^5$

e.

2 b

1 b

sp^3 hybridizácia, tvar tetredra.

RIEŠENIE A HODNOTENIE ÚLOH Z ORGANICKEJ CHÉMIE

Chemická olympiáda – kategória B – 53. ročník – školský rok 2016/2017

Krajské kolo

Martin Walko a Matej Žabka

Maximálne 20 bodov

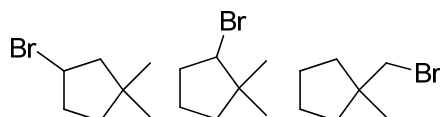
Úloha 1 (11,5 b)

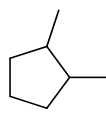
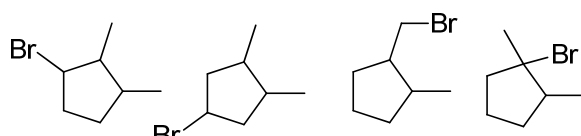
a) sumárny vzorec

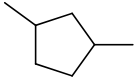
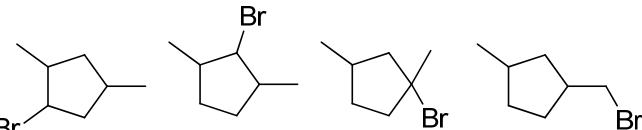
0,4 b

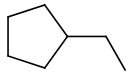
C_7H_{14}

b), c) 0,3 b za každý správny vzorec a názov ($24 \times 0,3 \text{ b} = 7,2 \text{ b}$)

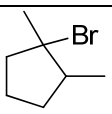
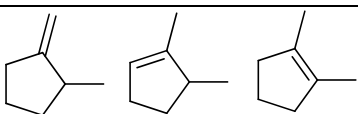
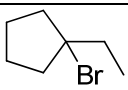
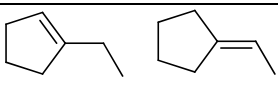
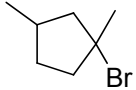
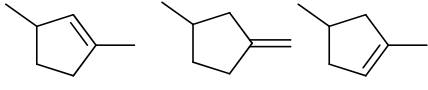
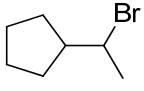
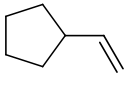
Vzorec:	Názov: 1,1-dimetylcyklopentán
Brómderiváty:	

Vzorec:	Názov: 1,2-dimetylcyklopentán
Brómderiváty:	

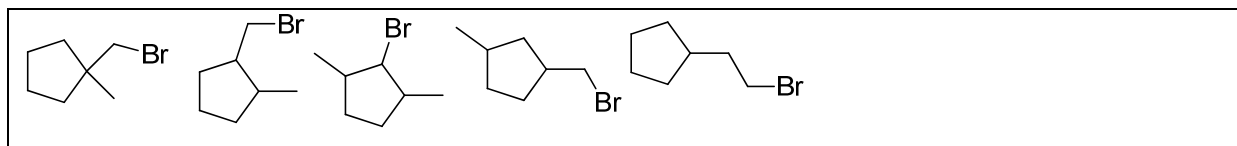
Vzorec:	Názov: 1,3-dimetylcyklopentán
Brómderiváty:	

Vzorec:	Názov: etylcyklopentán
Brómderiváty:	

d) 0,3 b za každú správnu štruktúru (8 x 0,3 b = 2,4 b). Hodnotí sa len jeden z možných alkénov

Brómderivát	Alkén

e) 0,3 b za každú správnu štruktúru (5 x 0,3 b = 1,5 b).

Úloha 2 (2 b)

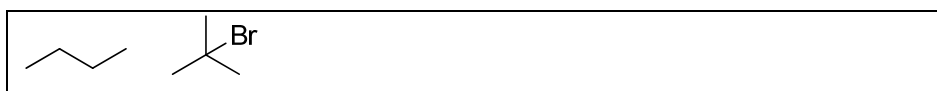
0,25 b za každú správnu odpoveď (8 x 0,25 b = 2 b)

Častica	Náboj	Elektrofil/Nukleofil	Valenčné elektróny
H ⁺	+	elektrofil	0
Br ⁻	-	nukleofil	8

Úloha 3 (2 b)

0,5 b za každý správny vzorec (4 x 0,5 b = 2 b)

a)

b)

Úloha 4 (4,5 b)**a), b)** 0,3 b za každú správnu odpoveď (15 x 0,3 b = 4,5 b)

Vzorec	Názov	Percentuálne zastúpenie
	(chlórmetyl)cyklohexán	$3 \cdot 1/48 = 6,3 \%$
	1-chlór-2-metylcyklohexán	$4 \cdot 4/48 = 16/48 = 33,3 \%$
	1-chlór-3-metylcyklohexán	$4 \cdot 4/48 = 16/48 = 33,3 \%$
	1-chlór-4-metylcyklohexán	$2 \cdot 4/48 = 8/48 = 16,7 \%$
	1-chlór-1-metylcyklohexán	$1 \cdot 5/48 = 10,4 \%$

Výpočet:

RIEŠENIE A HODNOTENIE PRAKTICKÝCH ÚLOH Z ANALYTICKEJ CHÉMIE

Chemická olympiáda – kategória B – 53. ročník – školský rok 2016/17

Krajské kolo

Pavel Májek

Maximálne 40 bodov

Stanovenie obsahu Na_2CO_3 a NaHCO_3 vo vzorke minerálu

Experimentálna úloha (28 b)

koncentrácia štandardného roztoku HCl: $c_s = 1,0186 \cdot 10^{-1} \text{ mol dm}^{-3}$

hmotnosť vzorky – $m_{\text{vz}} = 2,5536 \text{ g}$

celkový objem vzorky – $V_{\text{total}} = 250 \text{ cm}^3$

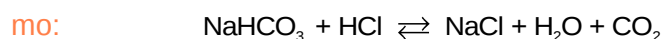
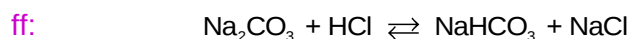
na stanovenie obsahu (% , m/m) Na_2CO_3 (S) a NaHCO_3 (SB) vzorky sa pipetovalo:

aliquotný podiel – $V_{\text{vzorky}} = 20 \text{ cm}^3$

zriedňovací faktor – $zf = 250 \text{ cm}^3 / 20 \text{ cm}^3 = 12,5$

spotreba štandardného roztoku HCl na fenolftaleín $\bar{V}_{\text{ff}} = 7,4 \text{ cm}^3$

spotreba štandardného roztoku HCl na metyloranž $\bar{V}_{\text{mo}} = 16,9 \text{ cm}^3$

ff: $n_{\text{S}} = n_{\text{HCl}} \quad n_{\text{S}} = n_{\text{HCl}} = c_{\text{HCl}} \cdot \bar{V}_{\text{ff}}$

mo: $n_{\text{SB}} = n_{\text{HCl}} \quad n_{\text{SB}} = n_{\text{HCl}} = c_{\text{HCl}} \cdot (\bar{V}_{\text{mo}} - \bar{V}_{\text{ff}})$

$$m(\text{Na}_2\text{CO}_3) = n_{\text{S}} \cdot M_{\text{S}} \cdot zf = n_{\text{S}} = n_{\text{HCl}} = c_{\text{HCl}} \cdot \bar{V}_{\text{ff}} \cdot M_{\text{S}} \cdot zf$$

$$m(\text{Na}_2\text{CO}_3) = 1,0186 \cdot 10^{-1} \text{ mol dm}^{-3} \cdot 7,4 \cdot 10^{-3} \text{ dm}^3 \cdot 105,9884 \text{ g mol}^{-1} \cdot 12,5 = 0,9986 \text{ g}$$

$$m(\text{NaHCO}_3) = n_{\text{SB}} M_{\text{SB}} \cdot zf = n_{\text{SB}} = n_{\text{HCl}} = c_{\text{HCl}} \cdot (\bar{V}_{\text{mo}} - \bar{V}_{\text{ff}}) \cdot zf$$

$$m(\text{NaHCO}_3) = 1,0186 \cdot 10^{-1} \text{ mol dm}^{-3} \cdot (16,9 - 7,4) \cdot 10^{-3} \text{ dm}^3 \cdot 84,0066 \text{ g mol}^{-1} \cdot 12,5 = 1,0161 \text{ g}$$

$$w(\text{Na}_2\text{CO}_3)_{\text{vz}} = m(\text{Na}_2\text{CO}_3)_{\text{vz}} / m_{\text{vz}} = 0,9986 \text{ g} / 2,5536 \text{ g} = 0,3911$$

$$w(\text{NaHCO}_3)_{\text{vz}} = m(\text{NaHCO}_3)_{\text{vz}} / m_{\text{vz}} = 1,0161 \text{ g} / 2,5536 \text{ g} = 0,3979$$

$$w(\text{Na}_2\text{CO}_3)_{\text{teor}} = M(\text{Na}_2\text{CO}_3) / M(\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot \text{NaHCO}_3 \cdot 2\text{H}_2\text{O})$$

$$w(\text{Na}_2\text{CO}_3)_{\text{teor}} = 105,9884 \text{ g mol}^{-1} / 226,0256 \text{ g mol}^{-1} = 0,4689$$

$$\text{minimálna čistota minerálu trona} = 0,3911 / 0,4689 = 0,8340, \text{ teda } 83,40 \%$$

Bodovanie:

- 1 b:** každá vykonaná titrácia (max. 6b); váženie vzorky a operácie so vzorkou; výpočet obsahu v % (m/m) Na_2CO_3 ; NaHCO_3 ; výpočet čistoty minerálu trona;
- 9 b:** presnosť stanovenia obsahu Na_2CO_3 : <0; 1> %: 9 bodov, (n; n+1> % (9 - n) bodov, n = 1, ..., 8
- 9 b:** presnosť stanovenia obsahu NaHCO_3 : <0; 1> %: 9 bodov, (n; n+1> % (9 - n) bodov, n = 1, ..., 8

Riešenie úlohy 1 (2 b)

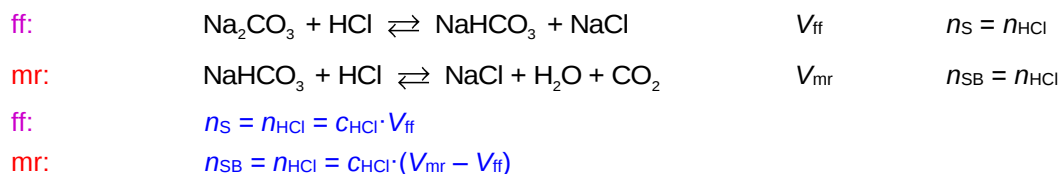

Vplyvom ovzdušia sa v mineráli trona znižuje obsah Na_2CO_3 a zvyšuje obsah NaHCO_3 , preto sa minimálna čistota minerálu vypočíta z obsahu Na_2CO_3 .

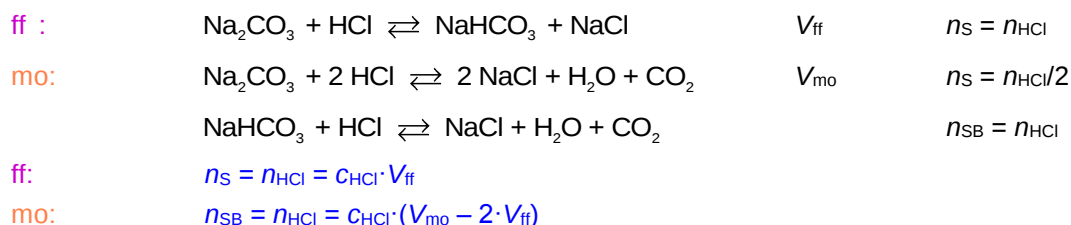
Riešenie úlohy 2 (5 b)

Možno navrhnúť dva rôzne postupy, ktoré sú bodovo rovnocenné:

a) **v jednom podieli**, indikátory: **fenolftaleín** (ff); **metylčerveň** (mr)

b) **v dvoch podieloch**, indikátory: **fenolftaleín** (ff); **metyloranž** (mo)

Riešenie úlohy 3 (2 b)

Povarením sa z roztoku odstráni CO_2 a chemická rovnováha reakcie (1) alebo (2) sa posunie doprava:

a dotitrovaním sa dosiahne kvantitatívny priebeh reakcie (1) alebo (2).

Zbaviť roztok CO_2 za studena možno napr.: prebublávaním dusíkom alebo iným inertným plynom.

Riešenie úlohy 4 (1 b)

Hodnota disociačnej konštanty K_{ind} sa s teplotou mení a v dôsledku zmeny rovnovážnej koncentrácie $[\text{H}^+]$ sa mení sfarbenie indikátora pretože sa zmenil pomer jeho disociovej a nedisociovej formy, $[\text{Ind}^-] / [\text{HInd}]$. V acidobázických titráciách vizuálnym indikátorom sledujeme zmenu $c(\text{H}^+)$, preto teplota musí byť konštantná.

Riešenie úlohy 5 (1 b)

Opakovaným stanovením možno odstrániť chyby stanovenia, ktoré sú spôsobené experimentátorom ako sú: odčítanie hodnoty, nedodržanie pracovného postupu a iné hrubé chyby.

Riešenie úlohy 6 (1 b)

Aritmetický priemer (ako odhad strednej hodnoty) oveľa lepšie vystihuje správnu hodnotu než jednotlivé merania.

Autori: RNDr. Juraj Bujdák, PhD., Ing. Pavel Májek, PhD., (vedúci autorského kolektívu),
RNDr. Martin Walko, PhD., Mgr. Matej Žabka

Recenzenti: Ing. Lukáš Pogány, doc. RNDr. Martin Putala, PhD., doc. Ing. Jana Sádecká, PhD.

Vydal: IUVENTA, Slovenský inštitút mládeže, Bratislava 2016